

MISIR DEVRİMİNİN AYAK SESLERİ: BİR DEVRİN SONU MU?

THE STEPS OF THE EGYPTIAN REVOLUTION: IS THAT THE END OF AN ERA?

الثورة المصرية على الأبواب :
هل هي نهاية فترة حكم؟

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

MISIR DEVRİMİNİN AYAK SESLERİ: BİR DEVRİN SONU MU?

THE STEPS OF THE EGYPTIAN REVOLUTION: IS THAT THE END OF AN ERA?

الثورة المصرية على الأبواب :
هل هي نهاية فترة حكم؟

Rapor No: 27

Şubat 2011

ISBN: 978-605-5330-53-8

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkıları sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algalmasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim.....	5
Özet.....	7
Mısır'da Halk Hareketinin Tarihsel Arka Planı: Yeni Bir Arabî Paşa Devrimi mi?.....	7
Kontrollü Demokratikleşme: Mübarek'in Eleştirileri Geçişirme Girişimleri	10
Mübarek Rejimi Açısından Oyunun Sonu	11
Değişim Sürecinde Rol Oynayan Ulusal Aktörler ve Muhalefet Hareketleri.....	14
Mısır Ordusunun Pozisyonu	14
6 Nisan Hareketi: Mübarek Karşısı Aktivistler Platformu.....	16
Halid Said Harekâtı: Hepimiz Halid Said'iz Söylemi.....	17
Yeter (Kifaye) Harekatı	18
Siyasal Partilerin Konumu	19
Sonuç Yerine: Mübarek Döneminin Sonu.....	20

Doç. Dr. Veysel AYHAN

1998'de Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'ndeki lisans eğitimini tamamlayan Ayhan, 1998-1999 yılları arasında İngiltere ve BAE'de bazı araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. 1999'da Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Yüksek Lisans, 2000 yılında da aynı bölümde araştırma görevlisi olarak akademik yaşamına başlayan Ayhan, 2002'de "Lübnan, Suriye ve İsrail İlişkilerini Belirleyen Dinamikler: Bir İç-Dış Politika Bağlantısı Analizi" adlı çalışması ile yüksek lisansını tamamlamıştır. 2005 yılında, "Petrol ve Güvenlik: Orta Doğu'daki Krizlerin Ekonomi Politikası" adlı teziyle doktor unvanını almıştır. 2007-2008 döneminde ODTÜ'de post doktora yapmış, 2009'da yardımcı doçent, 2010'da da doçent ünvanını almıştır. Petrol ve Ortadoğu üzerine yayınlanmış çok sayıda makalesi ve üç kitabı bulunan Ayhan, TÜBİTAK ve ORSAM projeleri kapsamında Mısır başta olmak üzere İran, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Umman, İsrail, Filistin, Suriye, Ürdün, Yemen ve Lübnan'da saha araştırmaları gerçekleştirmiştir. Halen Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi ve Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (ORSAM) Ortadoğu Danışmanlığı görevlerini yürütmektedir. Ayhan, lisans ve lisans üstü düzeyinde Ortadoğu'da milliyetçilik ve azınlıklar, küresel ve bölgesel enerji rekabeti, uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler teorileri dersleri vermektedir.

Nazlı AYHAN

Başkent Üniversitesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümündeki lisans eğitimi tamamladıktan sonra 2010'da Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Ayhan halen, ORSAM'da uzman yardımcısı olarak Ortadoğu'daki sivil toplum hareketleri üzerine araştırma faaliyetleri yürütmektedir. AB projeleri kapsamında da çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü çalışmalarda görev alan Ayhan, ağırlıklı olarak Filistin ve Mısır'daki gençlik hareketleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

TAKDİM

Tunus'taki halk hareketinin etkilerini tartışmaya başladığımız řu günlerde Ortadoğu'nun en önemli ülkelerinden biri olan Mısır'daki halk gösterilerinin birden bire kitlesel katılımlı ve doğrudan Devlet Başkanı Mübarek'in devrilmesini hedef alan bir yöne kayması, tüm dünyanın dikkatlerini Ortadoğu'daki demokratik reform hareketlerine çekmiştir.

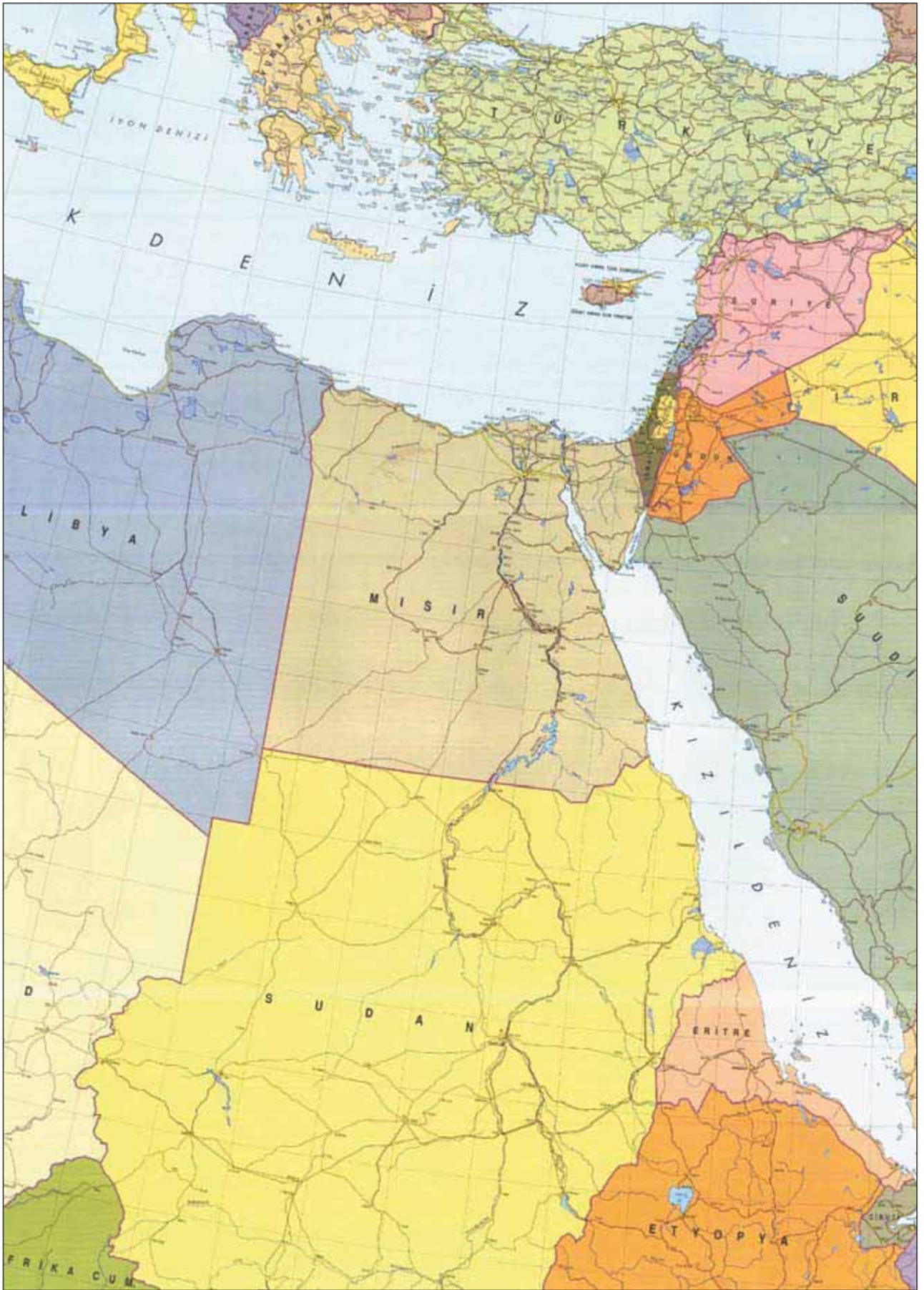
Olaylar devam ederken, bazı kesimler gelişmeleri Ortadoğu'da ani halk hareketleri olarak değerlendirmiş, olayların bundan sonraki seyrini ve hedefteki yeni ülkelerin hangileri olduğunu tartışmaya başlamıştır. Aslında söz konusu kesim, 30 yıldır otoriter yönetimine sahne olan Mısır'da rejim karşıtı grupların 1990'lar ve 2000'ler boyunca süren protesto eylemlerine yeterince ilgi göstermemek suretiyle bu dinamikleri görmezden gelmişti. Dolayısıyla son günlerde milyonlarca insanın meydanlarda toplanmasını da beklenmeyen bir isyan hareketi olarak değerlendirme yanılığına düşmüştür. Oysa Ortadoğu'daki dinamik sivil toplum üzerine çalışma yürüten ve doğrudan bölgede saha araştırmasında bulunan ORSAM gibi araştırma merkezleri bu tür krizlere sürekli dikkat çekmiştir. Yemen, Lübnan ve İran nükleer sorunuyla gibi konularda yayınladığımız birçok çalışmada olası kriz şartlarına işaret etmiştik.

Bu kapsamda Mısır'da Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in istifasını isteyen gösterilerin Kahire'yle sınırlı kalmayacağını ve bir bütün olarak Ortadoğu'yu etkileme potansiyeline sahip olduğunu öngörmekteyiz. Olası krizler ve sonuçları üzerinde doğrudan saha araştırmalarıyla desteklenmiş çalışmaların yayınlanmasının önemli olduğunu bu vesileyle yinelemek istiyoruz.

ORSAM Ortadoğu Danışmanı Doç. Dr. Veysel Ayhan ve ORSAM Uzman Yardımcısı Nazlı Ayhan tarafından hazırlanan "Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu?" başlıklı yeni raporumuzun bu ülkedeki krizin toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Yeni raporlarımızda buluşmak dileğiyle,

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

Hazırlayan: Doç. Dr. Veysel Ayhan
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı
 Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.I.B.

Nazlı Ayhan
 ORSAM Uzman Yardımcısı

MISIR DEVRİMİNİN AYAK SESLERİ: BİR DEVRİN SONU MU?

Özet

Yaklaşık 30 yıldır otoriter bir yönetim altında kalan insanların korku eşiğini aşarak kitlesel katılımlarla ve uzun bir süreye yayarak sokaklara dökülmesini organize olmayan, lidersiz ve örgütsüz kalabalıklar olarak değerlendirmek yetersiz bir tespit olur. Sokak gösterilerinin arkasında en azından amaçta birleşmiş bir örgütlü kesimin ve lider kadrosunun olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda muhalefete öncülük eden grupların en azından bir kısmının iktidar çemberinden veya rejime uzunca bir dönemdir bağlı olan askeri ve sivil bürokrasiden geldiği varsayılabilir.

Diğer yandan son birkaç günde yaşanan gelişmeler de Mübarek yönetiminin ardı sıra tavizler vermeye başladığını ve inisiyatifin artık sokağın eline geçtiğini göstermektedir. Devlet Başkanı yardımcısı ataması, Mısır'da ölmek istediğini dile getirmesi ve son olarak da 2011'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlere katılmayacağını açıklamak zorunda kalması oldukça önemli olmakla birlikte tüm bunlar Mübarek karşıtı gelişen toplumsal olayları durduracak nitelikte değildir.

Bu kapsamda iç dinamikler açısından bakıldığında Mısır Ordusunun, muhalefet partilerinin ve gençlik hareketlerinin Mübarek'in gitmesi konusunda bir görüş birliğine vardıkları görülmektedir. Dış dinamikler açısından ise başta AB ülkeleri olmak üzere Washington'un da Mübarek sonrası döneme ilişkin planlarını hayata geçirmeye başladığı ve reform çağrılarını daha güçlü bir dille dile getirdiği dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye'de dahil olmak üzere bir çok bölge ülkesinin de Mısır halkını desteklediklerini deklere etmesi Mübarek rejiminin uzun ömürlü olmayacağını bir kez daha göstermektedir.

Mısır'da Halk Hareketinin Tarihsel Arka Planı: Yeni Bir Arabî Paşa Devrimi mi?

İsrail'den sonra bölgede en fazla Amerikan desteği alan Mısır'da yaklaşık 30 yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek yönetimine ABD ve

Batı ülkelerinden verilen destek, bu ülkenin kendi iç dinamikleriyle demokratikleşmesi önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır. Mısır'daki demokratik sürece ilişkin Kasım 2003'te Heritage Institute for Democracy'de konuşan eski Amerikan Başkanı George Bush sürpriz bir şekilde Mısır'ın Orta Doğu'daki

barış sürecini büyük bir katkı sağladığını ve şimdide Mısır'ın demokrasi için bir şeyler yapmasının zamanın geldiğini söylemişti.¹ ABD'nin Mübarek rejiminin demokratik açılımlarına yaptığı vurguya karşın 2005-2011 arası dönemde gerçekleştirilen genel ve yerel seçimlerde Ulusal Demokratik Partisi'nin sürekli bir şekilde %80'lerin üstünde oy alması Washington'un demokrasi anlayışı ile Mısır halkının demokratik anlayışının farklı olduğunu ortaya koymuştur. Esasında Mısır'daki parlamenter sistemin kökeni 1840'lara kadar geri gittiğini ve bu sürecin Batılı ülkelerin Mısır'a müdahalesiyle sonlandırıldığını görmek gerekir. Özellikle 1789 tarihinde Napolyon'un Mısır'a asker çıkartmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu 1805'de Mehmet Ali Paşa'yı Mısır'a Vali olarak atamasından sonra danışma meclislerinin oluşturulması ve kadınların iş hayatında erkeklerle birlikte çalışmasına izni verilmesine dikkat çekmek gerekir. Ali Paşa'dan sonra eğitim ve politik alandaki reform hareketleri Hıdiv İsmail döneminde en üst seviyesine ulaşmıştır. İsmail Paşa döneminde Mısır'ın Avrupalılaşması yolunda ekonomik ve sosyal alanda önemli adımlar atılırken, bir yandan da ciddi anlamda Avrupalılardan borç alınması ileriki yıllarda ülkenin işgal edilmesine yol açacaktır. Hıdiv İsmail Mısır'ı modernleştirme girişimlerinde Batının değerlerini referans almasına karşın Batının askeri ve ekonomik hegemonyasına da karşı çıkmaktaydı. 1842 tarihinde açılan hemşirelik okulundan sonra 1873'de kız öğrenciler için ayı bir okul açılması, aynı zamanda binlerce öğrencinin yurt dışına eğitim almaları için gönderilmesi ve eğitim bütçesinin artırılması da bu anlamda önemli olmuştu. Hıdiv İsmail döneminde 1866 tarihinde bir Şura Meclisi'nin açılmış olması Mısır'daki parlamenter yaşam için bir dönüm noktası olmuştur. Her ne kadar Hıdiv İsmail Şura Meclisi'ni kendi kararlarını onaylayan bir kurum olarak görmüşse de sonuçta Mısırlıların iktidar üzerinde etkisini genişletmeleri olumlu bir gelişme olmuştur. Ancak Mısır'ın modernizasyon çalışmalarını sürdürmesi sonucunda yaşanan ekonomik sorunlar en sonunda

Mısır ekonomisinin iflas etmesi ve ardından da 1876 tarihinde Süveyş Kanalı'nın açılmasından 7 yıl sonra İngiliz ve Fransızların Mısır maliyesini yönetmesiyle sonuçlanmıştır. İki ülke bir de borç komisyonunun çalışmasını sağlayabilmek adına hükümette iki bakanla temsil edilmekteydiler. 1876-1882 arası dönemde Mısır halkı bir yandan Batıların ülke ekonomisi ve siyaseti üzerindeki etkilerinden rahatsız olmuş diğer yandan da artan vergilerin yaratmış olduğu ciddi bir yoksullaşma sorunuyla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Hıdiv İsmail'in Batıların Mısır üzerindeki etkisini azaltma girişimlerine sert tepki veren İngiltere ve Fransa'nın işgal tehditleri üzerine Osmanlı İmparatorluğu bir fermanla yönetimi İsmail'in oğlu Teyfik'e devrederken bu durum Mısır milliyetçilerinin tepkilerinin daha da artmasına yol açmıştır. Tepkilerin merkezinde Mısır'ın ekonomik ve siyasi bağımsızlığını kaybettiği eleştirileri bulunmaktadır.²

Avrupalıların Mısır ekonomisi ve siyaseti üzerindeki etkisini kaldırmak isteyen Hıdiv İsmail'den sonra bu kez El-Ezher'de eğitim almış ve ardından da orduya katılmış Albay Arabi Paşa'nın sesini yükseltmesi gündeme gelmiştir. Mısır milliyetçiliği temelinde örgütlenen kesimler "Mısır Mısırlıdır" sloganı ile hareket eden Arabi Paşaya destek vermişlerdir. Hareket içerisinde köylülerden, askeri bürokrasiye kadar geniş bir kesim doğrudan yer almıştır. Arabi Paşa etrafında toplanan muhalefet temelinde iki talepte bulunmaktaydı. Mısır'ın ekonomik ve siyasi bağımsızlığını kazanmak ve Hıdiv'in yetkilerini hazırlayacakları bir anayasa ile sınırlandırmaktı. Dolayısıyla bir anlamda Hıdiv'in yetkilerinin sınırlandırıldığı anayasal bir düzen kurmayı hedeflemekteydi ve bu konuda 1881 yılında başarılı da oldular. Tüm Mısırlı kesimlerin yoğun desteği karşısında Hıdiv Teyfik ise Arabi Paşayı Genelkurmay Başkanlığı görevine kadar getirmek zorunda kalınca İngilizlerin ve Fransızların da tepkisi yükselmeye başlamıştır. Arabi Paşa döneminde yeni bir Anayasa hazırlanarak Mısırlıların iktidarla ilişkilerine farklı bir düzen getirilmeye çalışılmıştır. An-

cak, 1879 sonrası dönemde Mısır'ın iç ve dış politikasında bağımsız bir yön verme çabaları Haziran 1882'e gelindiğinde İngilizlerin askeri tehditleriyle karşı karşıya kalınmasına yol açmıştır. İngiltere'nin Osmanlı'dan Arabi Paşa'yı etkisizleştirecek bir askeri harekatta bulunma talebi doğrudan Abdulhamid tarafından Müslümanların kanının akıtılmasına rıza verilmeyeceğinin açıklanması üzere ise Batılı güçlerin Mısır işgali de başlamıştır. İlk önce İskendire'nin top atışına tuutması ve işgal edilmesiyle başlayan olaylar en sonunda Arabi Paşa'ya bağlı kuvvetlerin yenilmesiyle sonuçlanmıştır. 1882 Eylülünde son bulan olaylardan sonra Mısır de facto olarak 1950'lere kadar sürecek olan bir İngiliz işgal dönemi yaşayacaktır.³

İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesinde emperyal çıkarları ve Süveyş Kanalı'nı denetim altında bulundurmak istemesinin yanı sıra Mısırlıların bağımsız politika izleme ve Batıların Mısır ekonomisi ve siyaseti üzerindeki etkilerini kaldırma çabaları gelmiştir. İngiliz işgale rağmen 19 Nisan 1923'de Mısır'da güçler ayrımı prensibine ve Parlatentonun üstünlüğüne dayanan yeni bir anayasa kabul edilmişti.⁴ Anayasa uyarınca 1924 Ocağında yapılan ilk seçimlerde ise Mısır'ın İngiltere'den bağımsız olmasını savunan Vafd Partisi parlatentoda çoğunluğu sağlayarak hükümeti kurmuştu. Ancak bu demokratik deneyimin ömrü beklendiği gibi uzun süreli olmadı. Vafd Partisi hükümeti kurduktan kısa bir süre sonra Sudan nedeniyle İngiltere ile sorun yaşamaya başlamasından sonra Mısır'ın Sudan üzerindeki taleplerini çıkarlarına aykırı bulan İngiltere hükümeti de ilk etapta baskı ile hükümeti istifaya zorladı ardından da 1924 Kasımındaki karşı bir darbe ile 1923 Anayasasını rafa kaldırmıştır. Vafd üyelerinin istifasıyla kısa bir süre sonra ise Mısır'da yeni hükümet İngiliz emperyalizmine bağlı kesimlerin Ulusal Birlik Partisi tarafından kuruldu.⁵ Böylelikle Mısır'daki demokratik süreç dönemin İngiliz çıkarları uğruna sona ermiş olmaktadır. 1924'ten sonra birkaç kez demokratik bir sürecinin başlamasına dönük girişimler olmuşsa

da, bunlar İngiltere'nin müdahaleleri sonucu uzun ömürlü olamamıştır.

Ancak, II. Dünya Savaşı sonrası bölgede baş gösteren Arap-İsrail Savaşı ve Savaşta Arap güçlerinin büyük bir mağlubiyet alması, tüm Orta Doğu'da olduğu gibi Mısır'da da milliyetçi kesimler ile İngiliz destekli Monarşi arasındaki iktidar krizini derinleştirmişti. Mısır'daki gerginlik, 26 Temmuz 1952'de Hür Subaylar Hareketi adı altında bir grup askerin Kral Faruk'u dokuz aylık oğlu Ahmed Fuad adına tahttan vazgeçip sürgüne göndermesi ile son buldu.⁶ Mısır'da iktidarı ele geçiren Genç Subaylar farklı siyasi görüşlere sahip olmakla birlikte temelde hepsi Mısır milliyetçisi ve İngiltere karşıtıydı. Bir anlamda Mısır'ın ekonomik ve siyasal bağımsızlığını korumak isteyen farklı kesimlerin bir araya geldiği bir yapı sergilemekteydiler. Albay Nasır siyasal partileri serbest bırakmanın ötesinde dönemin en önemli muhalefet grubunu oluşturan Müslüman Kardeşlere de Devrim Komite Konseyi'nde yer almaya davet etmişti. Ancak, kısa bir süre sonra Monarşinin ortadan kaldırılmasından sonra Albay Nasır liderliğinde Mısır bir yandan Bağlantısızlar hareketinin kurucuları arasında yer alırken diğer yandan da Mısır milliyetçiliği temelinde bölgesel bir güç olmak için tüm Orta Doğu olaylarında taraf olmaya başlamıştı. Süveyş Savaşıyla Mısır üzerindeki İngiliz ve Fransız etkisini ortadan kaldırmayı başaran Nasır döneminde Arabi Paşa da tarih kitaplarında ulusal bir halk kahramanı ve Mısır devriminin öncüsü rolünü Nasır'dan sonra alan ikinci bir lider olarak yerini almıştır. Nasır döneminde Mısır'ın hem SSCB hem de Batı'dan bağımsız politikalar geliştirme çabası kısa sürede Kahire'nin dönemin en önemli politik aktörleri arasında yer almasına yol açmıştır.

Nasır sonrası dönemde Enver Sedat iktidara geçmiş ve 1970'lerin sonuna kadar Nasır dönemi gibi olmazsa da bağımsız bir dış politikaya izlemeye çalışmıştır. Ancak İsrail'in 1967'den beri Sina üzerindeki işgali ve savaş bütçesi Mısır'ın Amerikan politikalarına yak-

laşmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1973 Savaşı sonrası dönemde Mısır'ın ABD ve İsrail ile dost bir ülke haline gelmesi için yürütülen çabalar en sonunda neticelenmiş ve Mısır İsrail ile kapsamlı bir barış anlaşması imzalamıştır. Her ne kadar bu anlaşma Enver Sedat'ın öldürülmesine yol açmışsa da Sedat'tan sonra iktidarı devralan Hüsnü Mübarek Mısır'ı ABD ve İsrail yörüngesinden çıkartmamaya büyük bir çaba harcamıştır. İsrail'den sonra en önemli Amerikan desteğini alan ikinci ülke konumunda olan Mısır'ın Hüsnü Mübarek ile birlikte siyasal ve ekonomik özgürlüğünü kaybetmenin de ötesinde hem iç hem de dış politikada Amerikan ve İsrail politikalarına öncelik vermesi başta Mısırlı milliyetçiler olmak üzere Mısır'daki bir çok kesimin tepkisini çekmekteydi.

Kontrollü Demokratikleşme: Mübarek'in Eleştirileri Geçişirme Girişimleri

Mısır'da Hüsnü Mübarek yönetimi artan tepkiler üzerine 2005 seçimlerinde bir takım düzenlemek yapma ihtiyacı hissetmiş ve bu konuda bazı adımlar atmıştı. Nitekim dönemin koşullarına uygun olarak Hüsnü Mübarek de, Anayasanın 189. maddesinin kendisine tanıdığı yetkiye istinaden Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin gizli oy yöntemi ve çok adaylı şekilde yapılması yönünde yasa değişikliği teklifi sundu. 2005 Şubatında Anayasanın 76. maddesinin değiştirilmesiyle çok adaylı seçim süreci de başlamış oldu. Mısır'da daha önce cumhurbaşkanı adayı parlamento tarafından belirleniyor; halk, yapılan referandumda kendilerine sunulan adayı kabul veya reddediyordu. 76. maddenin değiştirilmesi Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde diğer partilerinde aday gösterebilmesi açısından oldukça önemli olmasına karşın, aday gösterme süreci de ciddi şekilde sınırlandırılmıştır. Örneğin, yasa gelecek seçimlerde (2011) cumhurbaşkanı adayı gösterecek partinin Parlamento seçimlerinden en az %5 oy almasını öngörmektedir. Daha detaylı bir bakışla bakıldığında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmak isteyen bağımsız

adaylar ile parti liderlerinin farklı kriterleri karşılaması gerekmektedir. Buna göre en az 1 yıl yasal bir partinin liderliğini yapan bir adayın seçimlere katılabilmesi için Partinin beş yıl önce kurulmuş olması, Şura Meclisi ile Halk Meclisi seçimlerinden %5 oranının temsil edilme hakkı kazanmış olması gerekmektedir. Diğer yandan bağımsız adaylar için seçime katılma daha da zor kriterlerin karşılanmasını şart koşmaktaydı. Buna göre bir adayın seçimlere katılabilmesi için Halk Meclisinden 65 milletvekilinin, Şura Meclisi'nden 25 temsilcinin ve coğrafik temsili sağlamak adına 14 ayrı valilikten 10'ar Yerel Konseyin desteğini sağlamış olması gerekmektedir. Bu durumda seçimle iş başına gelmiş genel ve yerel temsilcilerden %6.5'inin desteğini kanıtlayan bağımsız aday cumhurbaşkanlığı seçimlere katılma hakkı elde etmekteydi.⁷ Buna rağmen söz konusu dönemde Mübarek'in demokratik reform adı altında giriştiği yasal düzenlemeler başta ABD olmak üzere Avrupa'da büyük bir ilgi ile karşılanmıştı. Avrupa Birliği Dış Politika Yüksek Temsilcisi Havie Solana Mübarek tarafından önerilen değişikliğe atfen, Mısır'ın Orta Doğu'nun demokratikleştirilmesinde öncü bir rol oynadığını açıklamıştı.⁸ Oysa Mısırlılar Hüsnü Mübarek'in iktidarını güçlendirmek için bu tür düzenlemeler yaptığını fark etmişlerdi. Mübarek bir yandan yasa dışı saydığı Müslüman Kardeşlerin Cumhurbaşkanlığı için aday göstermesini engelliyor diğer yandan da El Baradei gibi eski Mısır'lı bir diplomat ve uluslararası prestije sahip bir liderin bağımsız aday olmasını güçleştiriyordu.

Bununla birlikte 7 Eylül 2005'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine Mübarek'in dışında 9 aday katıldı. 9 Eylülde açıklanan seçim sonuçlarına göre Mübarek oy kullanan seçmenlerin %88.7'sinin oylarını alarak yeniden altı yıllığına Cumhurbaşkanı seçildi. Mübarek, tek aday olarak girdiği 1999 seçiminde ise oyların yaklaşık %93'ünü olarak seçilmişti. Yalnızca alınan oylar değil seçim sürecinde yapılan uygulamalar da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ileri sürüldüğü gibi demokratik olmadığını da göstermektedir. Seçimlere

gölge düşüren olaylardan biri Mısır'da seçim komisyonunun, mahkeme kararına rağmen, bağımsız grupların, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gözlemci bulundurmasına izin vermemesi olmuştur. Üyeleri yönetim tarafından atanan seçim komisyonu, daha önce de yerel veya yabancı sivil toplum örgütlerinin seçim merkezlerine gözlemci göndermesini yasaklamıştı. Seçimlerden önce bir açıklama yapan Seçim Komisyonu Başkanı Usame Atteviye, seçim merkezlerinde sadece denetçiler, adaylar ya da temsilcilerinin bulunmasına izin verileceğini açıklamıştı.⁹ Ayrıca seçimlerde, kayıtlı 32 milyon seçmenden yalnızca %23'ü oy kullanması, halkında demokratik olduğu ileri sürülen sürece inancını göstermektedir.¹⁰ Seçimlere katılımın düşük olmasının bir diğer nedeni de bazı muhalif partilerin, ilk kez birden çok adayla yapılan seçimlerin, demokratik olmadığı gerekçesiyle boykot edilmesini istemelerinden kaynaklanmıştı. Boykot kararı katılımı düşürüp, seçimin meşruiyetini gölgelemek amacıyla alınmıştı. Ancak tüm bu açıklamalara karşın Washington'un yanı sıra Havie Solana ve Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac da, seçimleri demokrasi alanında atılmış çok önemli bir adım olarak niteledi.¹¹ Mısır'da Başkanlık seçimlerini takiben 454 üyeli Halk Meclisi içinde de seçimler yapıldı. Üç aşamalı seçimler Aralık ayında tamamlandı. Diğer seçimlere nazaran daha demokratik bir süreçte tamamlanan seçimlerden, iktidar partisi çoğunluğu gene elde etti. Ancak, yasaklı olduğu için seçimlere bağımsız aday göstererek katılan Müslüman Kardeşlerin 88 sandalye kazanması ise dikkatleri Kahire'deki seçimlere çekti. Ancak 2010 yılında bu kez 264 üyeden oluşan Şura Meclisi'nin üçte ikisi için yapılan seçimlerden Ulusal Demokrat Partisinin 80 milletvekilliği kazanması dikkat çekicidir. Geriye kalan 44 üyeyi doğrudan atama yetkisini kullanarak belirleyen Hüsnü Mübarek böylelikle Şura Meclisinin 132 üyesinden 124'ünü kazanmış olmaktadır.

2010 yılında ayrıca üye sayısı 518 çıkartılan Halk Meclisi için de seçimler gerçekleştirildi. Yapılan seçimlerin arından Ulusal Demokrat

Partisi 440 milletvekili çıkartırken seçimleri boykot eden muhalefet güçleri beklendiği gibi oldukça sınırlı sayıda sandalye kazanmıştı. Bununla birlikte seçimlerin geniş bir kesim tarafından boykot edilmesi seçimlerin meşruiyetinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiş ve seçim sonuçlarını önemsizleştirmiştir.

Mübarek Rejimi Açısından Oyunun Sonu

Yaklaşık 30 yıldır otoriter bir yönetim altında yaşayan insanların korku eşiğini aşarak kitle-sel katılımlarla sokaklara dökülmesini organize olmayan, lidersiz ve örgütsüz kalabalıklar olarak değerlendirmek yetersiz bir tespit olur. Sokak gösterilerinin arkasında en azından amaçta birleşmiş bir örgütlü kesimin olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda halk eylemlerinin arkasında yer alan bazı bireylerin iktidar çemberinin içinde yer aldığı öngörülebilir. Özellikle askeri ve sivil bürokrasinin değişim taleplerini görmek gerekir. Ancak halı hazırda değişimin nasıl olacağının netleşmemesi bu yöndeki varsayımları bir süre daha dile getirilmesini zorlaştırmaktadır. Her ne kadar El Baradey'in, Müslüman Kardeşlerin, Ayman Nur'un veya Wafd Partisinin sokağı yönlendirme çabası varsa da sonuçta değişimin son aşamada Mübarek'in çekilmeye razı olması veya ülkeyi terk etmesi sonrasında gerçekleştirilecek serbest seçimlerle gerçekleştirilmesi olasılığı daha ağır basmaktadır. Böyle bir olasılıkta değişimden birincil derecede etkilenecek olan iç dinamiklerin ve bölgesel ile küresel aktörlerin sürece müdahale etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Diğer yandan Tunus'ta yaşanan iktidar değişikliğinden hemen sonra Mısır'da da halk gösterilerinin başlaması bir çok kesimin devrimin domino etkisi üzerine analiz yapmaya itmiştir. Ancak yukarıda da değinildiği üzere Mısır'da birincisi Arabi Paşa, ikincisi Nasır dönemi dışında genelde yabancıların Mısır siyasetine etkin olduğu dönemler yaşandığı ve Mübarek ile birlikte bu etkinin doruğa çıktığını belirtmek gerekir. Enver Sedat'ın 1981'de

öldürülmesinden itibaren ülkeyi olağanüstü hal yasalarıyla yöneten Hüsnü Mübarek döneminde Mısır rejimi koruma politikasına öncelik vermiş ve bunun bir sonucu olarak Tunus, Lübnan ve Irak'ta yaşanan olaylar karşısında aktif bir rol oynayamamıştır. Tunus'ta da bağımsızlığın kazanıldığı 1956 sonra yalnızca iki ayrı lider iktidar da olmuş buna karşın Raşit Gannuşi gibi muhalefet liderlerinin yıllardır sürdürdüğü protesto eylemlerinin halk üzerinde ciddi tesirleri olmuştur. Öte yandan her iki rejimde otoriter olmalarına karşın bir Suriye ile ya da Umman'la karşılaştırılamayacak ölçüde demokratik kurumlara sahiptiler. Örneğin, Mısır'da yargı ve sendikal federasyonları gelişmiş bir muhalefet hareketini içlerinde barındırmaktadırlar. Aktif ancak örgütsüz diyebileceğimiz büyük bir genç nüfus bulunmaktadır. Rejimler totaliter bir anlayıştan uzak olduğu gibi toplumsal alanda da muhalefetin farklı şekillerde örgütlenmesine müsaade edilmiştir. Halen yasaklı olan Müslüman Kardeşlerin Mısır'daki vakıf veya dernekler adı altında 1000'e yakın kuruluşu bulunmakta ve bu kuruluşların tümü doğrudan İçişleri Bakanının onayı ile kurulmuştur.¹² Ayrıca her ne kadar demokratik olmazsa da her iki ülkede de genel seçimler yapılmaya devam etmiş ve muhalefet gruplarının seçime katılımları kısmi olarak sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda Mısır'daki halk eylemleri ile Tunus Devrimi arasında önemli benzerlikler olmasına karşın ikisi arasında doğrudan bağ kurmak ve Mısır halkının Tunus devriminin ardından sokaklarına döküldüğünü ifade etmek, son 7-8 yıldır başlayan ve her geçen yıl daha büyük kitlesel katılımlara sahne olan rejim karşıtı sokak gösterilerini, başta İsrail ve Filistin konusunda dış siyasette yaşanan sorunların Mısır halkı üzerindeki olumsuz etkisini, ekonomik sorunların, polislin halka karşı orantısız güç kullanmasının yarattığı rejim karşıtlığının veya genç nüfustaki işsizlik oranlarının getirdiği travmaların görmezden gelinmesine yol açmaktadır. Ancak Tunus devriminin ardından Mısırlıların daha güçlü ve daha kararlı bir şekilde değişimi gerçek-

leştireceklerine olan inançlarının arttığını belirtmek gerekir. Öte yandan kişisel olarak da Mübarek'in Devlet Başkanlığı koltuğunu bırakmasını isteyen kurumların sokak gösterilerini başarılı bir yöntem olarak kabul etmesi Tunus'taki değişimden sonra olmuş olabilir. Nitekim göstericiler tarafından atılan sloganlara ve taşınan pankartlara bakıldığında Tunus Devrimini öne çıkartıldığı ve "Mısırlıların Tunuslulardan daha zayıf olmadığını" veya "Tunuslular başarmışsa Mısırlılar da başaracak" şeklinde yazıldığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Tunus'taki başarının Mısırlıları daha güçlü bir şekilde bir kez daha sokağa döktüğünü ve kaçınılmaz olarak Hüsnü Mübarek çekilene kadar eylemleri sürdürme konusunda cesaretlendirdiğini belirtmek gerekir. Tunus devrimi sonrası Mübarek'in yerini koruması oldukça güçtür.

Diğer yandan Hüsnü Mübarek karşıtı kitlesel gösterilerin yaşandığı Mısır'da halkın rejim karşıtı gösterilere destek vermesinin arkasında ekonomik, siyasal ve toplumsal talep ve sorunlar olduğunu ifade etmek gerekir. Ekonomik sorunların başında yaklaşık 85 milyon kişinin yaşadığı Mısır'da nüfusun yaklaşık yarısının gündelik 2 dolar civarında bir gelir ile hayatlarını sürdürmek zorunda kalması ciddi bir toplumsal sorun oluşturmaktadır. Yolsuzluklar, anti demokratik yönetim anlayışı, muhalefet hareketlerini sindirme, gelir adaletsizliği, rüşvet, işkence ve hukuksuzluk Mısırlıların gelecek beklentilerinin tükenmesine yol açacak düzeylerde yaşanmaktadır. 85 milyonluk Mısır'da nüfusun üçte ikisi 30 yaş altıdır. Oldukça genç bir nüfusa sahip olmasına karşın 10 işsizden 9'unu 30 yaş altı bireyler oluşturmaktadır. Okul sonrası iki yıllık dönemde iş bulan erkeklerin oranı %50 iken bu oran bayanlarda %10'a düşmektedir. Bu durum doğrudan ülkedeki aile birliğine de olumsuz yansımış ve 30 yaş altı bayanlarda evlenme oranı %47 iken bu oran erkeklerde %60'a çıkmıştır.¹³ Sokak gösterilerinin arkasında oldukları ileri sürülen aktivist hareketlerin önemli bir kısmını gençler oluşturmaktadır. Resmi rakamlara göre ülkede 15-64 yaş

arası işsizlik oranı yaklaşık %25 olarak gösterilmesine karşın uluslararası indekslere bakıldığında bu yaş grubu içindeki işsizlik oranı %50 civarında olduğu görülmektedir. İstihdam edilenlerin yaklaşık %3'ü ise günde 1.25 doların altında bir gelir elde etmektedir. Çalışan kesim içerisindeki hiçbir güvenceye sahip olmayanların oranı ise yaklaşık %25'dir. Ülkede yaklaşık 25 milyon internet kullanıcısı olması dikkat çekicidir. 2008 yılında yaklaşık 17 milyon kişi Mısır indekslerine göre yoksulluk sınırının altında bir gelirle yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır.¹⁴ Artan enflasyon oranları, düşen ücretler ve işsizlik oranlarının büyümesi gençler arasında Mübarek rejimi karşıtı güçlü bir dalganın oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Diğer yandan dış politikanın yürütülmesinde de Mısır halkı ile rejim arasında ciddi bakış açıları farklılığı bulunmaktaydı. Halk Filistin sorunu başta olmak üzere bölgesel gelişmeler karşısında daha hassas ve rejimden farklı olarak daha pro aktif bir tutum içerisindeydi. Özellikle 2008 sonu 2009 başında İsrail'in Gazze saldırılarına Mısır yönetiminin verdiği destek Filistin konusunda Mısır halkının yönetime olan tepkisini en üst seviyeye çıkartmıştır. Bir çok bölgede Mübarek karşıtı gösteriler yaşanmıştı. İskenderiye ve Kahire ağırlıklı olarak Müslüman Kardeşlerin organize ettiği eylemlere katılan binlerce kişinin attığı sloganların başında "Mübarek, Mübarek. Sen bizimle misin yoksa bize karşı mı?"¹⁵ şeklinde olmuştur. Mübarek'in Hamas karşıtı tutumu ve Refah sınır kapısını kapalı tutma politikasını sürdürmesi üzerine bazı Arap liderleri Mübarek'i devirmeleri yönünde Mısır halkını teşvik etmiştir.¹⁶ Aynı durum daha önceleri Filistin seçimlerinden hemen sonra Hamas'a karşı uygulanan yaptırımlara Mısır yönetiminin de destek vermesiyle yaşanmıştı. Söz konusu tepkinin üst düzey bürokratlardan askeri bürokrasiye kadar geniş bir kesimde var olduğunu görmek mümkündür. Bu kapsamda Mısır'daki eylemlerin ülkenin içerisinde sürüklendiği ekonomik ve sosyal durumun

aynı sıra Hüsnü Mübarek döneminde izlenen Filistin politikasının ülkede yarattığı tepkide bulunmaktaydı.

Mübarek'in karşıtı kitlesel gösterilerin yoğunlaşmasında rol oynayan en önemli olay hiç kuşkusuz Hüsnü Mübarek'in iktidarı oğluna devretme isteği ve bu yöndeki girişimleri gelmektedir. Devlet kontrolünde Al Ahram Araştırma Merkezi'nin Politik ve Stratejik Araştırmalar Masası Direktörü Abdül M. Said bu durumu "Mısır için bir kabus" senaryosu olarak değerlendirmekten çekinmemiştir.¹⁷ 30 yıldır ülkeyi olağanüstü hal yasaları ile yöneten Hüsnü Mübarek kendisine karşı bir darbenin yolunu kapatmak için de hem polis ve istihbarat gücüne ağırlık vermiş hem de Anayasa'da belirtilmesine rağmen 2011 Ocakına kadar bir Cumhurbaşkanı yardımcısı atanmamıştır. Devlet Başkanlığı yardımcılığının boş bırakılmasının arkasında yatan en önemli nedenin bu mevkiye getirilecek kişinin iktidarı ele geçirme olasılığı veya Cemal Mübarek'in son aşamada bu koltuğa getirilme amacından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Nitekim Mısır Anayasasına Devlet Başkanına bir şey olduğunda onun yerine Başkanlık Devlet Başkanı Yardımcısına geçmektedir. Oldukça stratejik bir öneme sahip olan bu konuma kimsenin atanmaması Mübarek'in en yakın çevresine bile güvenmediği göstermektedir. Wikileaks tarafından açıklanan bazı belgelerde Mısır İstihbarat Başkanı olan ve en sonunda 29 Ocak 2011'de Devlet Başkanlığı görevine getirilen General Ömer Süleyman'ın Mübarek'le bu konuda sorunlar yaşadığını ileri sürmektedir.¹⁸ Dolayısıyla Hüsnü Mübarek'in iktidarı babadan oğula geçirme hedefi başta Mısır halkı olmak üzere Mısır'ın sivil ve askeri bürokrasisinde yer alan bir çok kesimin ciddi tepkisine yol açmıştır. 82 yaşına gelmesine rağmen Hüsnü Mübarek'in iktidarı elinde tutma isteği ve barışçıl dönüşüme karşı çıkması bir yandan Mısırlıların değişim için sokağa dökülmesinde önemli bir rol oynarken diğer yandan da bazı bölgesel ve küresel aktörlerin değişimi desteklemesinde de önemli bir kırılma anını oluşturmaktadır.

Değişim hareketini ateşleyen dışsal gelişmelere bakıldığında ise Mısır'ın 1880'lerdeki gibi iç ve dış politikada bağımsız davranma istediğini dile getiren kesimlerin Kahire'nin Filistin politikasını, Sudan politikasını, Irak işgali sırasında izlediği politikaları ve özellikle de ABD ile ilişkilerini ciddi şekilde sorguladıkları görülmektedir. Hüsnü Mübarek yalnızca Mısır'ın değil bir o kadar Irak'ta yaşanan Amerikan işgalinin de dolaylı olarak sorumluları arasında yer almaktadır. 1990 Temmuzunda Kuveytli yetkilileri Irak'ın Kuveyt'i işgal etmeyeceği yönünde yönlendiren Mübarek Kuveyt'in her hangi bir acil savunma stratejisi geliştirmesini dolaylı olarak engellemiş olmaktadır.¹⁹

Bu bağlamda Hüsnü Mübarek döneminde Mısır'ın İsrail'in güvenliğini sağlamaya çalışan bir politika izlediği, Filistin sorununda bağımsız bir politika geliştirmediği gibi sorunun çözümünde de İsrail yanlısı bir dış politikaya sahip olduğu bir çok Mısırlı tarafından eleştirilerek bir şekilde dile getirilmektedir. Başta Mısır Dışişleri yetkilileri olmak üzere akademik çevre ve entelektüel kesimi izlenen Filistin politikasının yanlışlığını dile getirmesine rağmen Hüsnü Mübarek'in bu konuda adım atması Mısır'ın Orta Doğu'daki ve uluslararası alandaki prestij ve etkisinin zayıflamasına yol açtığı Kahire'den de net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca ilk başlarda Filistin politikalarını eleştirmek için İsrail karşıtı başlayan gösterilere Mısır polislerinin müdahale etmesi kısa sürede göstericilerin Mübarek karşıtı söylemler ve protesto eylemleri yapmalarına yol açmıştır. Özellikle Hamas'ın seçim zaferinden sonra İsrail tarafından Filistinlilere karşı izlenen siyasi ve askeri saldırılar Mısır'da Mübarek karşıtı gösterilerin de artmasına ve daha fazla taraftar toplamasına yol açmıştır.

Dışsal tepkilerden biri de Mısır ile ABD arasındaki ilişkilidir. Irak işgalinin insan hakları ihlali boyutuyla sürdüğü bir dönemde Mısırlılar ülkelerinin ABD ile olan ilişkilerini ciddi şekilde sorgulamaya başlamıştır. Lübnan krizi, İran'ın bölgede artan etkisi tüm bunlara karşı Mısır'ın zayıflama devam eden etkisi ve gücü

Mısırlılarda Mübarek karşıtı güçlü bir muhalefetin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca Sudan'da yaşanan bölünmeye Hüsnü Mübarek'in sessiz kalması ve tüm ilgisini iç politikaya yöneltmesi de milliyetçi kesimlerin tepkisinin artmasına yol açmaktadır. Oysa Nasır dönemine bakıldığında Mısır Arap milliyetçiliğinin merkezi ve Sudan'da Mısır'ın Afrika politikasının merkezini oluşturmaktaydı.

Değişim Sürecinde Rol Oynayan Ulusal Aktörler ve Muhalefet Hareketleri

Mısır Ordusunun Pozisyonu

Bu noktada son olarak ancak değişimin yönünün belirlenmesinde en büyük rolü oynayacak kurum olan Ordunun rolüne dikkat çekmek gerekir. İlk kez Arabi Paşa ile birlikte Mısır ordusunun siyaset üzerinde etkili bir kurum olma girişimlerine sahne olan Kahire 1952 sonrası dönemde Ordu siyasetin merkezinde bir kurum olmuştur. Albay Nasır'ın bir grup askerle iktidarı ele geçirmesinden sonra Mısır ordusu sürekli bir şekilde iktidara gelecek olan kişinin belirlenmesinde birincil derecede rol oynamıştır. Nasır sonrası dönemde başa geçen hem Enver Sedat hem de Hüsnü Mübarek'in asker kökenli olması önemlidir. Yoğun protestoların ardından 1 Şubat 2011'de bir açıklama yapan Hüsnü Mübarek'in kendisini bir asker ve ordunun bir neferi olarak tanımlaması da esasında ordu birliklerine gönderilen bir mesaj olarak algılanmalıdır. Mübarek böylelikle Mısır ordusunu kendi safına çekmeye çalışmıştır.²⁰ Nitekim Hüsnü Mübarek'in oğlu Cemal Mübarek'in askerler tarafından istenmemesinde Cemal'in asker kökenli olmamasının da önemli bir etkisi olmuştur. 25 Ocakta sokak eylemlerinin kitlesel gösterilere dönüşmesinden sonra Ordu birlikleri de harekete geçmiş ve polis güçlerinin doğrudan eylemcilerle karşı karşıya gelmesini engelleyerek daha fazla kişinin yaşamını yitirmesine engel olduğu açıktır. Diğer yandan Kahire sokaklarında ve Tahrir meydanında toplanan göstericilerin yanı başında duran askeri birliklerin eylemcilere müdahale edip etmeyeceği tartışması ya-

pılırken hava kuvvetlerinin Kahire üzerinden alçak uçuş yapması rejime olan desteklerini gösterdikleri şekilde algıların oluşmasına yol açmıştır. Ancak eylemlerin sürdüğü günlerde Washington'da bazı temaslarda bulunan Genelkurmay Başkanlığı heyetinin temasları dikkat çekici olmuştur. Her ne kadar Amerikan yönetimi tarafından yapılan açıklamalarda heyet ile önceden planlanmış görüşmeler yapıldığı ve son gelişmelerin değerlendirilmediği ileri sürülmüşse de bunu dışında ABD'nin değişim sürecine ve sonrasına ilişkin görüşlerini orduyla paylaştığını ileri sürülmektedir.²¹ 1979'dan itibaren ağırlıklı olarak askeri içerikli yıllık 2 milyar dolarla başlayan ve son olarak 1.3 milyar dolar düşen Amerikan yardımlarının Mısır ordusunun modernizasyonunda önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Bu çerçevede 1.3 milyar dolarlık yardımın 1 milyar dolarını askeri içerikli yardımlar oluşturmakta ve Mısır ordusunun en üst düzeydeki askerleri ağırlıklı olarak ABD'deki askeri eğitim kurumlarında yetişmektedir.²²

Bu kapsamda Mübarek'in yeni hükümeti kurarken Devlet Başkanlığı yardımcılığının dışında bir çok birime askerleri getirmesi, orduya eylemcilere karşı güç kullanma emri vermesi ve ardından da gösterilerin 6. gününde ordunun operasyonlar merkezini ziyaret ederek üst düzey komutanlara bir görüşme gerçekleştirmesi dikkatleri Mısır Ordusunun nasıl bir rol oynayacağına çevirmiştir.²³ Ancak tüm beklentiler 31 Ocak günü hem de devlet televizyonunda ordunun yasal ve meşru haklarını kullanarak gösteri yapan Mısırlılara müdahale etmeyeceğini açıklamasının ardından son bulmuş ve Mübarek için yolun sonu da görülmeye başlanmıştır.²⁴ Gerçekten de ordunun değişim sürecindeki rolü yaşamsal düzeyde olmuş ve son açıklamadan bir gün sonra Kahire meydanlarında yaklaşık 2 milyon kişi Mübarek'in devrilmesi için gösteriler yapmaya başlamıştır. Aynı şekilde başta İskenderiye olmak üzere diğer şehirlerde de yüzbinleri aşan katılımlarla gösteriler yapılmıştır. Nitekim Kahire'de Ulusal Demokrat Partisi'nin

merkezinin ateşe verilmesine, sıkı yönetim ve sokağa çıkma yasağına rağmen ordu güçleri göstericileri zor kullanarak dağıtmaması da zaten ordunun pozisyonunu ortaya koymaktaydı. Ancak son açıklamadan sonra ordunun net bir şekilde Mübarek'i görevi devretmeye zorladığı açıktır. Diğer yandan ordunun gösterilere müdahalesi de sorunun çözmeye yetmeyecekti. Böyle bir durumda Mısır ordusu ciddi bir prestij kaybedecek ve büsbütün yeni politik sürecin dışına itilme olasılığı ortaya çıkacaktı.²⁵

Diğer yandan Mısır ordusunun eylemler sırasında oynadığı rol, hem orduyu iktidar tartışmalarının hem rejimin koruyucu pozisyonunun dışına çıkartmış hem de olası bir kaos durumunda ordunun iktidara doğrudan müdahalesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda da Müslüman Kardeşlerin resmi internet sitesinde Mübarek'in devrilmesinden sonra askerlerle yeni yapı üzerinde konuşacağını açıklaması da yeni süreçte ordunun rolünü ortaya koymaktadır. Sonuç itibariyle Mısır ordusu iktidarı barışçıl bir şekilde devretmeye yanaşmayan, iç ve dış politikada başarısız olan ve üstüne üstlük Mısır'ı Hidiv dönemi gibi babadan oğula iktidarın değiştiği bir sultanlığa dönüştürmeye çalışan Mübarek rejiminin devrilmesine onay vermesini gözden kaçırmamak gerekir. Albay Nasır ve arkadaşları 1948-1949'da Filistin cephesinde savaşırken akıllarında Mısır'daki hem Batı egemenliği hem de sultanlık rejimini yıkmak vardı. Milyonları aşan kitlesel gösteriler karşısında ordunun Mübarek rejimini koruma görevi üstlenmesi ordu içinde de bir bölünmeye yol açabilirdi. Ordu birliklerinin sivil insanlara güç kullanmaya kalkışması durumunda askerlerin emre itaatsizlik yapması gündeme gelebilirdi. Bu durumda ülkenin bir kaos içine sürüklenmesi ve ciddi iç çatışmaların yaşanması olasılığı ortaya çıkardı. Dolayısıyla ordu komuta merkezinin kitlesel eylemlere müdahale etmeme ve Mısır halkının barışçıl protestolarına saygı gösterdiği açıklamasında bulunmasının hem ordu içindeki bölünmeyi hem de gelecek gün-

lerde Mübarek sonrası dönemin siyasal alanın belirlenmesinde ordunun etki alanını genişletmiştir.

6 Nisan Hareketi: Mübarek Karşıtı Aktivistler Platformu

Muhaliif gençlik Koalisyonu olan “6 Nisan Hareketi” Mısır’daki protestoların başında yer alan ve eylemci yanıyla sokak gösterileri örgütlemeye çalışan etki itibariyle güçlü bir aktivist grup olarak ortaya çıkmıştır. Grup ismini 6 Nisan 2008’de yapmış oldukları ulusal grev çağrılarının başarıya ulaşmasından sonra almıştır. Ancak, 6 Nisan Hareketinin organize olmaya başladığı yıl aslında 2007’dir. 2007’de bir Facebook sayfası²⁶ üzerinden organize edilen 6 Nisan Hareketi bir internet grubu olarak ortaya çıkmasına karşın 6 Nisan hareketinin de çağrısıyla 6 Nisan 2008’de düzenlenen mitinge sendikaların da destek vermesi sonucu binlerce insan ekonomik koşulların değiştirilmesi, ücretlerin artırılması, işkencenin sonlandırılması, yolsuzlukla mücadele ve kötü çalışma koşullarının iyileştirilmesinin yanı sıra siyasal taleplerle de meydanları doldurmuştur.²⁷ Söz konusu eylemde 3 göstericinin yaşamını yitirmesi her yıl yeni anma törenlerinin de düzenlenmesine yol açmıştır.

Sitenin kurucuları arasında yer alan Ahmad Maher hem gösteri düzenleme çağrıları hem de doğrudan çeşitli gösteri ve mitinglere katılmasından dolayı birkaç defa tutuklanmış, buna rağmen grup üyeleri aktivitelere devam etmiştir. Söz konusu baskılar sitenin çalışmalarını aksatmadığı gibi 2008 greviyle birlikte grup geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. 2008 eyleminden sonra tutuklanan Ezra Abdül Fettah’ın bırakılması için düzenlenen başarılı gösteriler de sitenin uluslar arası basında da tanınmasına katkı sağlamıştır. Mısır halkına çağrılarını sosyal paylaşım sitesi üzerinden yapmasıyla dikkatleri üzerine çeken 6 Nisan hareketi esasında interaktif çalışan sanal bir gençlik grubu olarak tanımlanmaktadır. Grubun asıl kurulma amacına gelince sendikaların etkili ve işçilerin yoğun bulun-

duğu endüstri bölgesi Mahalla El- Kubra’daki işçilerin sosyal ve ekonomik koşullarına dikkat çekmek ve onları desteklemek için olduğu görülmektedir. Ancak grup tarafından organize edilen gösterilerin kısa sürede siyasal talepleri de dile getirmesi üzerine Mübarek karşıtı kesimlerin de desteğini almalarına yol açmıştır. Dolayısıyla grup tarafından internet sayfası aracılığıyla organize edilen protestolar sadece işçilerin desteklenmesiyle sınırla kalmamış, politik, siyasi ve ekonomik koşulların değişmesi yönündeki taleplerin dile getirilmesiyle sürmüştür. 6 Nisan Hareketi internet üzerinden kısa sürede binlerce kişiye ulaşmış, geniş çaplı mitinglerin düzenlenmesine aracı olmuştur. Bununla birlikte grubun kurucuları tarafından yapılan açıklamalarda da her fırsatta herhangi bir partiye üye olmadıkları dile getirilmiştir. Dolayısıyla 6 Nisan hareketi bir siyasi partinin uzantısı olmayıp aksine Nasırcılardan liberallere, İslamcılara ve kadın hareketlerine kadar tüm muhalefeti ortak hedef ve amaçlar için sokak gösterilerine destek vermeye çağıran gönüllü bir sivil toplum oluşumu olarak görmek gerekir. Bununla birlikte bildirilerinde İslami örgütlerden farklı olarak İslami terminolojiye sıklıkla yer vermemeleri dikkat çekmektedir.²⁸ Hareketin özüne bakalım olursak da temelde Mısır’da demokrasi kavramının güçlenmesi ve yerleşmesi için çalıştıkları ileri sürdüklerini görebiliriz. Grup her ne kadar ilk başlarda işçilerin kötü koşullarına dikkat çekmek için kurulmuşsa da bugün itibariyle durduğu nokta Mübarek’in devrilmesi ve ardından da siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda reformlar yapılmasını sağlamak olarak tanımlamak gerekir. Dolayısıyla talepler bir anlamda yalnızca Mübarek’in devrilmesi değil bir bütün olarak Mübarek rejiminin sonlandırılması anlamına gelmektedir.²⁹

Grup üyelerinin organizasyon kısmında çoğunun Mısırlı üniversite gençliğinden ve entelektüel kesimden destek aldığı ancak eylemlerine ise toplumun tüm kesimi tarafından katılım verildiği görülmektedir. Grup ilk başlarda gösteri ve eylemleri için çağrıları

Facebook üzerinden yapmaya başlamasından kısa bir süre sonra Flickr ve Twitter gibi diğer sosyal paylaşım sitelerini de kullanmaya başlamıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise, grubun kurmuş olduğu sosyal paylaşım siteleri hükümet tarafından engellenmiştir. Aynı zamanda grup üyeleri üzerinde polis baskısı daha da artırılmıştır. 6 Nisan 2010 yılında, 6 Nisancılar tekrar protesto gösterilerinde bulunmuş ve polis müdahaleleriyle karşılaşmışlardır. Ancak bu kez diğer gösterilerden farklı olarak Mısırlı Milletvekilleri konuyu gündeme almış ve sorun Mısır Parlamentosuna taşınmıştır. 2010 yılında 6 Nisan Hareketi bir adım daha atarak Mubarek karşıtı Muhammed El Baradei'nin ülkeye dönüşüne destek verdiklerini gösteren gösteriler düzenlemişlerdir. Tunus Devriminin ardından ise kısa sürede "Özgür Mısır" istiyoruz sloganı altında protesto eylemlerini organize etmeye başladılar. Ayrıca 25 Ocak 2011 günü "İsyan ve Öfke Günü" olarak adlandırılan grup üyeleri kitlesel katılımlı bir gösteri içinde yer alınması çağrısı yaptılar. Gösteri çağrısının yanı sıra temel amaçlarını içeren bir bildiri de sosyal paylaşım sitelerinden açıkladılar. Bu talepler arasında, İçişleri Bakanı'nın derhal istifasını, demokrasi ve özgürlük önündeki sınırlayıcı yasaların Anayasa'dan kaldırılmasını ve çalışanların koşullarının iyileştirilmesini Aynı zaman da bu taleplerin yerine getirilmeye kadar protestoların devam edileceğini de açıkladılar. 25 Ocak Salı günü protestolarının arkasındaki en büyük gençlik örgütlenmesi olarak uluslararası basında yer aldılar. Hükümet tarafından sosyal paylaşım siteleri resmi olarak erişime kapansa da bir şekilde çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedirler. Özellikle 25 Ocaktaki yoğun katılımlı gösterilerin ardından 6 Nisan Hareketi taleplerini yükseltti ve 28 Ocak'ta hedefleyen gösterileri için yayınladıkları bildiriler de Mubarek rejimi düşüreceklerini açıkça ifade etmişlerdi. 1 Şubat 2011'de yaklaşık 2 milyon Mısırlının Özgürlük Meydanında toplanmasının ardından 2011 seçimlerinden aday olmayacağı ve "gençlerin" gösterilerini anlayışla karşıladığını açıklamak zorunda kalan Mubarek'in tavrına

karşılık 6 Mart Hareketi hep meydandan hem de facebook sayfalarından Mubarek görevi bırakmayana kadar protestolarına son veremeyeceklerini ilan ettiler.³⁰

Halid Said Harekâtı: Hepimiz Halid Said'iz Söylemi

6 Mart Hareketinin dışında Mısır'daki gösterilerde ismini duyuran bir diğer internet sayfası ise Hepimiz Halid Said'iz facebook ve bununla bağlantılı diğer internet sayfaları oldu. Halid Said hareketi ilk başlarda Mısır'daki insan hakları ihlallerini, polisin ölümle sonuçlanan aşırı güç kullanmasını, olağanüstü hal yasalarının güvenlik güçlerine verdiği yetkilere ve işkenceye dikkat çekmek için kurulmuştu. Halid Said Harekâtı, Halid Said'in anısına açılmış ve onun, gibi şiddete ve işkenceye maruz kalan tüm Mısırlıların sesini duyurmaya çalışmıştır. Sürekli bir şekilde Mısır'daki insan hakları ihlallerini gündeme taşıyan Halid Said internet siteleri 2011 olaylarında ise daha da siyasal taleplerle ortaya çıkmış ve doğrudan Mubarek rejiminin devrilmesini hedeflemiştir. En son 2 Şubat 2011'de Mubarek yanlısı kişilerin İskenderiye'de gösteri yaban kesimlere saldırması üzerine Halid Said Facebook sayfası dünyaya İskenderiye ve Kahire'de yeni Halid Said'ler yaşanmaya başlandı şeklinde mesaj göndermiştir.³¹

Halid Said'in olayı ise 7 Haziran 2010 tarihinde iki polisin Said'i yasal olmayan yetkilerle tutuklama girişimi ve bu arada sokak ortasında şiddet uygulamalarıyla başlamıştır. İskenderiye'de Said'e ait internet kafede başlayan şiddet ardından Said'in göz altına alınmasıyla sürmüş ve en sonunda gözaltında maruz kaldığı şiddet sonucu ölmesiyle sonuçlanmıştır. Halid Said'in göz altında ve aşırı güç kullanılması sonucu öldürülmesinden hemen sonra ilk önce İskenderiye gösteriler başlamış ardından gösteriler ülke çapına yayılmıştır. Polis merkezinden yapılan ilk açıklamalarda olayın adi bir suçla mücadele olduğu şeklinde izahı yapılmaya çalışılmıştı. Ancak olay kısa süre İnsan Hakları Mahkemesine taşın-

masından sonra hükümet Said'in uyuşturucu kullandığını ve bundan dolayı öldüğünü ileri sürmüştür. Fakat görgü tanıklarının ifadeleri ve internette öldükten sonra çekilmiş fotoğrafların yayınlanması olayların hükümetin iddia ettiği gibi olmadığını göstermiş oldu. Bunun üzerine Şehid adlı bir kişi tarafından "We are all Khaled Said / Hepimiz Halit Said'iz" adlı bir facebook hesabı açıldı. Grup önceleri, Halid Said'in ile ilgili bilgileri paylaşıyorlardı. Daha sonra ise, yaşanan şiddete karşı, polislerin orantısız güç kullanması ve anti demokratik düzene karşı olduklarını belirten bildirimler paylaşmaya başladılar. Söylemlerinin daha radikal olmasındaki temel etken ise Tunus Devrimi oldu. Grup kurucusu El Şehid Newsweek gazetesine verdiği röportajda Tunus devrimi insanlara bir ümit, başarabileceklerine dair umut hissi verdi ifadelerini kullanmıştı. Sözlerinin ardından "bu umudu Mısır'da yıllar önce kaybettik. Ancak artık insanlar aktivistlere daha fazla dikkat veriyor. Bir şeyler yapabileceğimize dair umut var" olduğunu belirtmiştir.³²

Hepimiz Halid Said'iz hareketinin çıkışına baktığında siyasi taleplerden ziyade Mısır'da özellikle polis güçlerinin uyguladığı aşırı güç kullanma, işkence ve şiddeti eleştirmek için olduğu görülmektedir. Gençlerin ve bir şekilde işkence veya şiddete maruz kalmış kesimlerin ve insan hakları savunucularının desteklediği hareket sosyal paylaşım sitesi olan Facebook üzerinden organize olup, çeşitli protesto ve gösterilerle kısa sürede adını duyurmuştur. Facebook hesabının Mısır'da erişime kapatılmasına rağmen, grup üyeleri Mısır dışındaki serverler üzerinden yayınlarını sürdürmeyi başarmışlardır.

Halid Said hareketi ağırlıklı olan İskenderiye ve Süveyş'teki aktivistlerden destek alsan son olayları da grubun Kahire'de de yoğun bir takipçisinin olduğunu göstermiştir. Sitenin destekçileri eylemlerini yalnızca internet üzerinden değil aynı zamanda hazırladıkları posterler ve bildirimleri sokaklara asarak da sürdürmüşlerdir. Ocak ve Şubat 2011 olaylarında

6 Nisan Hareketiyle birlikte sosyal paylaşım siteleri üzerinden binlerce kişinin eylemlere katılması yönünde çağrılarda bulundular. 6 Nisan Hareketi gibi Hepimiz Halid Said'iz hareketinin de destekçileri arasında Avrupa'dan, Amerika'dan ve dünyanın diğer bölgelerinde de insanlar bulunmaktadır.

Yeter (Kifaye) Harekatı

"Kefaya-Yeter Harekâtı'nin resmi kuruluş süreci Eylül 2004 tarihine denk gelmesine karşın esasında temeli 1970'lerde Mısır'daki sağ ve sol öğrenci hareketleri içerisinde yer almış kişiler tarafından atılmıştır. Yeter hareketini diğer yasal zeminde hareket eden parti ve oluşumlardan ayıran en temel özellik bunların Nasırcı ve İslamcı partilerden ayrılan liderler tarafından kurulmuş olmasıdır. Bir yandan Mübarek rejimini eleştirirken diğer yandan ABD'nin Irak işgali, İsrail'in Filistin politikası ve Sudan sorununa da dikkat çekmektedirler. Mısırlılık kimliği adı altında toplanan Yeter hareketi liderlerinin eleştirilerinde despotik ve otoriter yönetim anlayışının Mısır'ın ülkesel ve bölgesel çıkarlarıyla uyuşmadığı eleştirisi gelmektedir.1993 yılında İslamcı ve solcu parti ile liderleri diyalog çatısı altında bir araya getirme çalışmalarından sonra süren aktivitelerinin temelinde Mısırlılık kimliği altında politik, ekonomik ve sosyal alanda reform politikalarına öncelik vermek vardı. Kurucuları arasında yer alan George Ihsak 2003 yılında farklı kesimlerle gerçekleştirdiği toplantılarda bir yandan Irak işgalinin getirdiği sorunları gündeme almış diğer yandan da Mısır'ın despotik yönetiminin Kahire'nin bölgesel ve küresel rolünü zayıflattığını dile getirmiştir. Dolayısıyla Yeter hareketi bir anlamda seçkinci bir hareket olarak toplumda algılanmaya başladı. Kuruluşunda Nasırcı partiden ayrılıp Karama partisinin kuran ve Müslüman Kardeşlerden ayrılıp Wassat Partisi'ni kuran liderler ve seçkinci elitler bulunmaktadır. Yeter Hareketi 2000'lerin başında Ulusal Diyalog adı altında Mısır'daki muhalif grupları bir çatı altında bir araya getirmeye çalışmıştır. 2004 yılında demokratik reform çağrısı adı altında

içerisinde saygın hakimlerin ve entelektüellerin imzasının yer aldığı bir bildiri yayınladılar. Özellikle 2005 seçimleri öncesi tüm siyasi partileri bir araya getirme politikası bağlamında iktidar partisi karşısında birleşik bir liste oluşturma konusunda tüm kesimlerle düzeyli istişareler gerçekleştirdi. Ulusal Diyalog tarafından 8 Ekim 2005 tarihinde deklere edilen birlik mesajları kapsamında Müslüman Kardeşler, El Wafd, Tagammu, Nassırist, Karama ve Wassat Partisi ortak bir liste ile seçimlere gidilmesi noktasında görüşmeler bulundular. Ancak yoğun görüşmelerden sonra tüm grupları bir muhalefet çatısı altında toplamak mümkün olmadı. Özellikle sol görüşlü Tagammu ile Müslüman Kardeşler arasında bir diyalog geliştirilemedi. Yeter hareketi Cumhurbaşkanı seçimlerini protesto etmesine rağmen harekete bağlı bazı aktivistler Kefaya ile aynı dönemde ortaya çıkan Al Ghad Partisi ve lideri Aymar Nur'u desteklediler. 2005 sonrası seçimleri öncesinde Mısırlılar İçin Değişim Hareketi adı altında Mübarek'in bir dönem daha Cumhurbaşkanlığı yapmasını ve ardından da iktidarın oğluna geçmesine karşı olduklarını deklere ettiler. 2005-2010 arası dönemde Kahire merkezinde bir çok gösteri düzenlediler. Düzenlenen gösteriler harekete bağlı onlarca aktivistin göz altına alınmasıyla sonuçlandı.

2011 başında gösteriler başladığında Kefaya'ya bağlı aktivistler doğrudan eylemlerin içinde yer aldılar ve 2004 itibaren dile getirdikleri Mübarak rejiminin gitmesi amacını gerçekleştirmeye çalıştılar. Sonuç olarak Kefaya hareketi diğer gençlik hareketlerinden farklı olarak uzunca bir dönem Mısır siyasetine değişim ve reform yönünde etki etmeye çalışmışsa da halk arasında ciddi bir taban bulamamıştır. Zira harekette diğerlerine nazaran biraz daha sol seçkin grubun etkisi altında kalmıştır.³³

Siyasal Partilerin Konumu

Ocak 2011 tarihinde kitlesel gösterilere dönüşen Mübarek karşıtı toplumsal muhalefet hareketlerinin siyasal alanda da oldukça önemli

liderliklerinin ve destekçilerinin olduğunu ifade etmek gerekir. Bunlar arasında en örgütlü ve fazla destek gören parti hiç kuşkusuz Müslüman Kardeşler hareketidir. Uzunca bir dönem başta Filistin sorunu olmak üzere bir çok defa rejim karşıtı düzenlenen gösterilere liderlik eden parti 25 Ocaktaki gösterilere katılma noktasında ilk başlarda tereddüt etmiştir. Ancak 28 Ocaktaki gösterilere destek vereceğini açıklamakla Müslüman Kardeşler de diğer muhalif hareketler gibi Mübarek'in devrilmesi sürecinde rol olacağını ortaya koymuş oldu. Mısır'da siyasal bir parti olarak örgütlenmesi yasaklı olduğundan olmasına karşın 2005 seçimlerine bağımsız adaylarla katılmış ve 88 sandalye kazanmıştı. Ancak 2005 sonrası dönemde artan baskılar ve seçim hileleri ve yolsuzlukları nedeniyle bir daha eski başarısını gösteremedi. Bunun üzerine örgüt son genel seçimler dahil olmak üzere Mısır'da gerçekleşen tüm seçimleri boykot etme kararı almıştı. Örgütün internet sitesinde yapılan açıklamalara bakıldığında son dönemde gelişen gösterilere aktif destek vereceklerini ilan etmenin ötesinde Mübarek sonrası dönemde El Baradei'yi destekleyeceklerini açıkladıkları görülmektedir. örgüt yetkileri ayrıca Mübarek sonrası dönemde ordu yetkilileri ile de görüşmeye hazır oldukları ve Mısır'ın imzalamış olduğu tüm anlaşmaları tanıdıklarını deklere etmişlerdir. Böylelikle Mısır ile İsrail arasında imzalanan barış anlaşmasına sadık kalacaklarını ifade etmiş oldular.³⁴

Gösterilere yoğun destek veren bir diğer partide 2004 yılında Ayman Nur tarafından kurulan Al Ghad (Yarın) Partisi'dir. Ayman Nur, Al Vaft partisinde Numan Goma ile sorunlar yaşadından sonra partiden ayrılmış ve ardından da Yarın Partisini kurmuştu. Liberal politikalara sahip olan Yarın Partisi'nin en önemli başarısı 2005 yılında girdiği cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ayman Nur'un %7 oranında oy olması oldu. Seçimlerden kısa bir süre sonra tutuklanmış ve 5 yıl hapis cezası almıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Rice buna tepki olarak Mısır ziyaretini ertelemiştir. ABD'nin tepkisine rağmen diyabet hasta-

sı olan Nur 3 yıl hapiste kaldıktan sonra Nur 2009 yılında sağlık gerekçesiyle serbest bırakılmıştır. 2011 protestolarına aktif destek veren Nur geçiş sürecinde El Barade'y'i destekleyeceğini açıklamıştır. 1 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek'in Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar iktidarda kalacağını açıklaması üzerine CBS haber kanalına bunun tam bir hayal kırıklığı olduğunu ve teklifi kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir. Gazap gününden hemen sonra Ghad Partisi " Mısır Mısırlıdır ve Mübarek bunu anlasa iyi olur!" açıklamasında bulundurlar. Hala Mısır Halkıyla birlikte gösteri ve protestolarda baş rol oynayan siyasi parti olarak meydanlarda bulunuyorlar. Mübarek'in miladının dolduğunu, Mısır için yeni bir devrin açılacağını her fırsatta dile getiriyorlar.³⁵ Nur ayrıca "göndermek istediğimiz mesaj tek bir kelimedenden oluşuyor: Gidin. Başkan Mübarek'ten gitmesini istiyoruz. Sizi istemiyoruz. Sizi ve rejiminize artık katlanamıyoruz. Barışçı bir değişimin kapılarını kapattınız' ' cümlelerine yer vererek eylemlerinin Mübarek istifa edene kadar sürdürme kararlılığında olduklarını göstermiştir.³⁶

Kitlesel gösterilerde ardından Al Barade'y'in ismi geçiş sürecini gerçekleştirecek lider olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 2008 sonrası dönemde doğrudan Mübarek rejimini eleştirmeye başlayan Nobel Barış Ödülü sahibi Muhammed el Baradey adı Uluslararası Atom Enerji Ajansı Başkanı olduğu dönemde uluslararası kamuoyuna yansımıştır. Özellikle Irak'ta kitle imha silahlarının bulunamadığı dile getirmesi ve Irak'ın işgalini meşrulaştıracak bir BM kararının alınmasını engellemesiyle dikkatleri üzerine çekmişti. Mısır'da düzenlenecek Cumhurbaşkanlığı seçimlere katılma iradesini ortaya koyduktan 76. Madenin değiştirilmesi taleplerini dile getirmeye başlamıştı. 1980'den itibaren uluslararası kurumlarda çalışmalarını sürdüren Al Baradey , 25 Ocak gösterilerinden hemen sonra Mısır'a dönem ve protosto eylemlerine aktif destek verme kararı almıştır. Halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanan Al Baradey kısa bir süre içerisinde Müslüman Kardeşler başta

olmak üzere bir çok muhalif grubun desteğini arkasına almayı başarmıştır. Özellikle 6 Nisan Hareketi ile Halid Said Hareketi Barade'y'e destek veren muhalif gruplar olmuşlardır. Al Baradey kendisinin liderliğine yönelik yapılan açıklamaların ardından verdiği demeçte " Mısır Halkı geçici hükümet sürecinde bizi istiyorsa, Onları hayal kırıklığına uğratmayacağız" ifadesine yer vermişti. Mübarek'in iktidar kalma konusunda direnmesinin ardından Hüsnü Mübarek devrinin bitmesi gerektiğini vurgulayan Baradey, Mübarek'i istifaya çağırmıştır. Ev hapsine alındığının açıklanmasına rağmen hem 28 Ocak hem de ondan sonra Özgürlük meydanında düzenlenen gösterilere katıldı. 30 Ocak günü Tahrir meydanında Baradey, insanlara sabırlı bir şekilde eylemlerini sürdürmelerini ve en kısa zamanda devrimin gerçekleşip, rejimin değişikliğini söylemiştir. Diğer yandan ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Philip Crowley ise sosyal paylaşım sitesi olan Twitter'dan, Kahire'deki ABD Büyükelçisi Margaret Scobey'in Muhammed El Baradey ile bir görüşme gerçekleştirdiğini açıklaması Washington'un da Barade'y'i desteklediği iddialarının tekrar gündeme gelmesine yol açmıştır.³⁷

Sonuç Yerine: Mübarek Döneminin Sonu

2011 Ocağında gerçekleşen kitlesel protesto eylemleri Mısır'da Mübarek döneminin kapanmasına yol açacaktır. Nitekim son birkaç günde yaşanan gelişmeler de Mübarek yönetiminin ardı sıra tavizler vermeye başladığını ve inisiyatifin artık sokağın eline geçtiğini göstermektedir. 30 yıl aradan sonra bir Devlet Başkanı yardımcısı ataması, Mısır'da ölmek istediğini dile getirmesi ve son olarak da 2011'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlere katılmayacağını açıklamak zorunda kalması oldukça önemli olmakla birlikte tüm bunlar Mübarek karşıtı gelişen toplumsal olayları durduracak nitelikte değildir. Zira Mısır tarihinde Enver Sedat'ın 1977'de kendine karşı gelişen iç muhalefeti bastırmasına rağmen 1981'de bir süikastle öldürülmeyi engelleye-

mediği gibi örnekler mevcuttur. Söz konusu dönemde Enver Sedat dış dinamikler yoğun bir destek almıştı. Ancak Türkiye’de dahil olmak üzere bir çok ülkenin Mübarek’i istifaya davet etmesi rejimin uzun ömürlü olamaya çağını bir kez daha göstermektedir.

Bu kapsamda iç dinamikler açısından bakıldığında Mısır Ordusunun, muhalefet partilerinin ve gençlik hareketlerinin Mübarek’in gitmesi konusunda bir görüş birliğine vardıkları görülmektedir. Dış dinamikler açısından ise başta AB ülkeleri olmak üzere Washington’un da Mübarek sonrası döneme ilişkin planlarını hayata geçirmeye başladığı ve reform çağrılarını daha güçlü bir dille dile getirdiği dikkat çekmektedir. Dolayısıyla iç ve dış dinamiklerin Mübarek’in bırakması konusunda ortak bir tutum içerisinde oldukları açık bir şekilde görülmektedir. Muhalefet gruplarının verilecek tavizler yerine doğrudan Hüsnü Mübarek’in istifasını veya mümkün olan en kısa süre içerisinde özgür ve serbest seçimlerin yapılarak yeni devlet başkanını belirlemek istedikleri görülmektedir.

Bu kapsamda özellikle muhalefetin eylemlerine dikkat çekmek gerekir. 2011 Eylülünde yapılması öngörülen seçimlere katılma irade-

sini ortaya koyan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Başkanı Muhammed el Baradei’nin 25 Ocakta yoğunlaşan gösterilerin hemen ardından Mısır’a dönme kararı vermesi ve döndükten sonra da tek çözümün Mübarek’in istifasıyla olacağını dile getirmesi Mübarek rejiminin sona doğru yaklaştığının önemli bir göstergesidir. Baradei’nin Mısır’a dönme kararını vermesinden ardından sokak gösterilerine liderlik yapma çabası da dikkat çekicidir.

Toparlayacak olursak Mısır’daki eylemlerin tarihsel bir geri planı olduğu ve toplumsal bir tabanı bulunduğu görülmektedir. Göstericilerin ulaşmaya çalıştıkları hedeflerin oldukça açık olduğu ve bu konuda bunların önemli bir kısmını elde ettikleri ve Mübarek rejiminin ciddi şekilde sarsıldığını belirtmek gerekir. Ayrıca 82 yaşındaki bir liderle birlikte hareket etmek yerine daha dinamik, Batılı kurumlarda görev almış ve siyasal yönden de daha tartışmasız bir liderle işbirliği yapmak isteyen başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin de Mübarek sonrası döneme yatırım yapmaya başladıkları yaptıkları açıklamalardan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Milyonlarca insanın iradesi karşısında Mübarek’in ve rejimin daha faz durma şansı oldukça düşüktür.

DİPNOTLAR

- 1 Gamal Essam El-Din, "Testing the Ties", Al-Ahram Weekly, Issue No. 716, 11 - 17 November 2004.
- 2 Bu konuda bkz., William L. Cleveland, A History of Modern Middle East, San Francisco: Westview Press, 1994, ss. 92-97; Roger Owen, "Egypt and Europe: from French Expedition to British Occupation, Ed.: Albert Hourani, Philip S. Khoury, and Mary C. Wilson, The Modern Middle East, Berkeley: California Press, 1993.ss.111.124
- 3 Cleveland, loc. cit.
- 4 Constitutional history at a glance", Al-Ahram Weekly, Issue No. 732, 3 - 9 March 2005
- 5 Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İstanbul: Alfa Yay, 2004., ss. 181-182
- 6 Peter Calvocoressi, World Politics Since 1945, 7th ed., New York: Longman Publishing, 1996, s. 371
- 7 Egypt State Information Service, "Political Reform", <http://www2.sis.gov.eg/En/Politics/reform/>
- 8 Gamal Nkrumah, "A leap for democracy", Al-Ahram Weekly, Issue No. 732, 3 - 9 March 2005; Al-Ahram Weekly "Constitutional Change:Full Coverage", Issue No. 732, 3 - 9 March 2005.
- 9 BBC Haber, "Mısır'da Gözlemciler İzin Yok", 05 Eylül 2005, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/09/050905_egypt_monitors.shtml
- 10 Yeni Şafak Gazetesi, "Hüsni Mübarek Seçimden Zaferle Çıktı", <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2005/eylul/20/kronikmedya.html>
- 11 NTV Haber, "Mısır'da Zafer Mübarek'in", <http://www.ntvmsnbc.com/news/340617.asp>
- 12 Müslüman Kardeşler hakkında bkz., Mehmet Dalar, "Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketinin Demokrasi Anlayışı ve Sisteme Etkisi", Ortadoğu'da Toplumsal Hareketler, Alternatif Politika Dergisi, Cilt 2, (Kasım 2010), ss. 48-73.
- 13 Lahcen Achy, "Concerns of Egyptian Youth: A Forgotten Majority", December 20, 2010, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=42160>
- 14 International Human Development Indicators, "Country Report: Egypt", <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/EGY.html>
- 15 Sudarsan Raghavan, "Gaza Strikes Reverberate in Egypt", Washington Post News, January 10, 2009
- 16 Bkz., Al Manar News, "Mr. Mubarak, Tear Down That Wall", Lebanon, <http://www.almanar.com.lb/newssite/ArticlePrintPage.aspx?id=68644>
- 17 Daniel Williams, "Gaza crisis threatens outlook for Mubarak", The New York Times News, February 7, 2009
- 18 "The Wikileaks: The Egyptian Regime Chapter", <http://wikileaks-egypt.blogspot.com/2010/12/ricciardone-we-believe-gamal-did-not.html>
- 19 Yazar tarafından Mart 2009'da Kuveyt'te saha araştırmaları sırasında dönemin Kuveytli bir yetkilisiyle gerçekleştirilen bir mülakatta ifade edilmiştir.
- 20 Al Jazeera News, "Mubarak to stay on till election", <http://english.aljazeera.net/news/middle-east/2011/02/2011121191413252982.html>
- 21 Marwan Bishara, "Egypt's military in a quandary", Al Jazeera News, January 29, 2011, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011129153021167916.html>
- 22 Tom Bowman, "Do U.S. Ties To Egypt's Military Give It Leverage?", NPR News, February 1, 2011, <http://www.npr.org/2011/02/01/133388050/do-u-s-ties-to-egypts-military-give-it-leverage>
- 23 Press Tv News, "Mubarak gives army shoot-to-kill order", Jan. 30, 2011, <http://www.presstv.ir/detail/162767.html>
- 24 Andrew England, "Army rules out force against protesters", February 1 2011, Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/0/2bdffd86-2d6b-11e0-8f53-00144feab49a.html#ixzz1Cl1M9onl>
- 25 Ibid.
- 26 Bkz.: <http://www.facebook.com/group.php?gid=9973986703>; <http://www.facebook.com/pages/April-6-Youth-Movement/163948760312122>
- 27 Bildiri metni için bkz., "A facebook revolution", Post-Gazette News, April 13, 2008 <http://www.post-gazette.com/pg/08104/872603-109.stm>
- 28 Sherif Mansour, "Youth Movement At Heart Of Egypt Protests", NPR News, <http://www.npr.org/2011/01/31/133381226/Youth-Movement-At-Heart-Of-Egypt-Protests>
- 29 Guillaume Lavallee, "From Facebook to street: Egypt's April 6 protest Group", Zavya News, <http://www.zavya.com/story.cfm/sidANA20110128T113311ZOXN35/From%20Facebook%20to%20street:%20Egypt's%20April%206%20protest%20group>

- 30 Al Jazeera News, "Defiant Mubarak vows to finish term", February 2, 2011, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/02/201121191413252982.html>
- 31 Sayfa hakkında bkz., <http://www.facebook.com/elshaheed.co.uk>; <http://www.elshaheed.co.uk/home-khaled-said-full-story-background-truth-what-happened-torture-in-egypt-by-egyptian-police/>
- 32 Newsweek, "The Mysterious "Anonymous" Behind Egypt's Revolt", <http://www.newsweek.com/2011/01/30/el-shaheed-the-mysterious-anonymous-behind-egypt-s-revolt.html>
- 33 Manar Shourbagy, "The Egyptian Movement for Change: Kefaya: Redefining Politics in Egypt", Arab Studies Quarterly (ASQ), Wntr, 2007; Frederick Deknatel -Adam Makary, "Egypt arrests opposition supporters", Dec. 13, 2009, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2007/03/200852513218704328.html>; Aimée Kligman "Angry protesters shout 'kefaya' (enough!) in Egypt streets", January 25, 2011, <http://www.examiner.com/foreign-policy-in-national/breaking-angry-protesters-shout-kefaya-enough-egypt-streets>
- 34 Bkz., The official English website of Muslim Brotherhood, www.ikhwanweb.com/, 02.02.2011
- 35 CBSN News, "Egypt's Leaders "Disappointed" by Mubarak, Welcome Change", Jan 30, 2011 http://www.cbsnews.com/8300-503543_162-503543.html?keyword=Al-Ghad;
- Al Jazeera News, "Egyptian party boycotts elections", Sep. 15. 2010, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2010/09/20109156120578610.html>; United Nations High Commissioner for Refugees "Country Research Section of the Refugee Review Tribunal (RRT)" <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4b6fe1c6.pdf>; <http://basincini.com/misirda-tum-gozler-cuma-namazina-cevrildi.htm#ixzz1ClbWWI63>
- 36 Euro News, "Mısır muhalefetinin simgesi Ayman Nur", 28.01.2011, <http://tr.euronews.net/2011/01/28/misir-muhalefetinin-simgesi-ayman-nur/>
- 37 Mark Memmott, "ElBaradei Back In Egypt; Says It's Time For A New Government", NPR News, Jan. 27, 2011, <http://www.npr.org/blogs/thetwo-way/2011/01/27/133275390/el-baradei-back-in-egypt-says-its-time-for-a-new-government>; "ElBaradei: Cut US Mubarak support", Al Jazeera News, Jan. 30, 2011, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/201113020265198814.html>

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümg. Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hüzmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Danışman & Ortadoğu Etütleri Editörü, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Harun Öztürkler	Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Veysel Ayhan	Basra Körfezi Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı
Dr. Didem Danış	Danışman, Göç ve Iraklı Mülteciler
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ/Atatürk Üniversitesi Araştırma Görevlisi
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Ogün Duru	Yönetici Editör
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi.O	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	Uzman Yardımcısı, Projeler
Uğur Çil	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	Hidropolitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	Hidropolitik Uzmanı
Alper Almaz	Hidropolitik Uzman Yardımcısı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danışmayı Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	KATÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü
Doç. Dr. Ersel Aydınli	Bilkent Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Doç. Dr. Veysel Ayhan	Abant İzzet Baysal Üniv. U.İ.B., ORSAM Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ U.İ.B. Başkanı
İtir Bağdadi	İzmir Ekonomi Üniversitesi U.İ.B. ve AB Bölümü
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi U.İ.B.
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	ORSAM Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikkpala	Kadir Has Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Galatasaray Üniv. Sosyoloji Bölümü
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evren Üniv. U.İ.B. Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı

Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Habib Hümmüzlü	ORSAM Danışmanı
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Arslan Kaya	KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kıkkale Üniversitesi I.I.B.F
Dr. Hicran Kazancı	ITC Ankara Temsilciliği Dış İlişkiler Sorumlusu
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Musa Kulaklıkaya	Türkiye Cumhuriyeti Nouakchott Büyükelçisi (Moritanya İslam Cumhuriyeti)
E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu	ORSAM Başdanışmanı
Doç. Dr. Erol Kurubaş	Kıkkale Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mahir Nakip	Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
Doç. Dr. Tank Oğuzlu	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Murat Özçelik	Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniv. E.B.
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniv. S. B. Enstitüsü Müdürü
Dr. Bahadır Pehlivan Türk	Hacettepe Üniversitesi U.İ.B.
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi U.İ.B.
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College, Londra, Birleşik Krallık
Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, ODTÜ
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
Doç. Dr. Oktay Tanrısever	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yrd.
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
Doç. Dr. Özlem Tür	ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Türel Yılmaz	Kırşehir Üniversitesi İ.İ.B.F.

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Işık Üniversitesi
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi, ABD
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi
Ahmet K. Han	İstanbul Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
Rosemary Hollis	City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi, ABD
Emma Murphy	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

MithatpaŐa Caddesi 46/4 Kızılay/Ankara
Tel: 0(312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr